

Reflectie op peiling Actie Kerkbalans

Vóór u staat een onderzoeker. Vóór u staat een godsdienstsocioloog. Vóór u staat een katholiek, niet alleen van-huis-uit, maar van harte. Deze drie eigenschappen bepalen/kleuren mijn reflectie.

Allereerst wil ik als onderzoeker iets zeggen, kort. Het onderzoek is volgens het rapport een peiling onder ‘gewone’ kerkleden. Die heeft men willen bereiken. Is de onderzoeksgroep van ruim 1400 respondenten een doorsnee van de katholieke en protestantse kerkleden? Is het een representatieve groep?

Neen, uit alle gegevens blijkt dat het een specifieke groep is. Het zijn allereerst de meer betrokken kerkleden: 81% is vrijwilliger. Daarnaast zijn de protestanten veruit oververtegenwoordigd. Is de onderzoeksgroep dan een afspiegeling van de kerkgangers? Ook dat niet, want terwijl er in de kerk meer vrouwen zitten dan mannen, bestaat de onderzoeksgroep voor 40% uit vrouwen en bijna 60% mannen. Ook qua opleidingsniveau is er een vertekening. De onderzoeksgroep bestaat uit veel meer hoger en universitair geschoolden dan het landelijk gemiddelde. Qua leeftijd lijkt de onderzoeksgroep wel te sporen met de leeftijd van kerkleden en kerkgangers: veel ouderen, weinig jongeren. Conclusie: het is geen representatieve onderzoeksgroep, desondanks ben ik blij met dit onderzoek. Want er is betrekkelijk weinig godsdienstsociologisch onderzoek; dit is tenminste iets.

Nu dan de resultaten. Gevraagd is naar het belang van de Actie Kerkbalans. De onderzoeksgroep, een groep betrokken kerkleden, geeft daar het cijfer 7 voor. Weinig zeggend, want waar moet je het mee vergelijken? Niet verrassend is dat degenen die bij de Actie Kerkbalans betrokken zijn, de organisatoren daarvan, meer dan gemiddeld belang hechten aan de Actie Kerkbalans. Daar zullen o.a. penningmeesters toe behoren en die hebben inzicht in de financiën en weten hoezeer parochies en kerkelijke gemeenten afhankelijk zijn van de opbrengsten van Kerkbalans.

Bij twee andere groepen wil ik wat langer stilstaan.

1. Protestanten vinden de Actie Kerkbalans belangrijker dan katholieken. Dat spoort met resultaten uit ander onderzoek. Daaruit blijkt namelijk dat in tegenstelling tot het buitenland Nederlandse protestanten veel meer bij hun kerk en geloof betrokken zijn dan de Nederlandse katholieken. Protestanten hebben meer voor hun kerk en geloof over dan katholieken, in Nederlands althans. Ze gaan meer naar de kerk, ze hebben er meer geld voor over en hun geloof is sterker. Daar zouden katholieken wat van kunnen leren. Want waarom lukt katholieken niet wat protestanten wél lukt?

Het verschil in godsdienstige situatie in het verleden zal hier ongetwijfeld een rol spelen: protestanten zijn meer gewend aan diversiteit en dus aan de noodzaak om voor jezelf op te komen, katholieken leven meer vanuit de vanzelfsprekendheid van het geloof van de eigen groep. Maar in de toekomst zullen die verschillen verdwijnen: steeds meer zullen zowel katholieken als protestanten moeten leven in een niet-christelijke context, een modernheidense samenleving. En dat vraagt om besef van eigen identiteit en van inzet voor de eigen parochie of kerkelijke gemeente.

2. Naast een verschil tussen katholieken en protestanten is er een verschil tussen jongeren en ouderen voor wat betreft het belang dat men hecht aan de Actie Kerkbalans. Ouderen boven de 65 jaar waarderen de Actie Kerkbalans met een ruime 7,5. Jongeren onder de 35 jaar daarentegen geven het rapportcijfer 4,5. Hier is waarschijnlijk ook sprake van enige vertekening, maar staande blijft dat jongeren veel minder om Kerkbalans geven en er ook veel minder áán geven dan ouderen. Ook dit is al langer bekend, maar daarmee niet minder relevant. Kerkbalans is voor jongeren veel minder een vanzelfsprekende zaak. Je zult er

moeite voor moeten doen, je zult ze moeten overtuigen en moeten laten zien waar je als kerk voor staat en wat een parochie of kerkelijke gemeente voor hen kan betekenen.

Welnu, naar dit soort argumenten is in het onderzoek gevraagd. Wat vinden de respondenten belangrijk in hun parochie of gemeente? De top-5 heeft u gezien: naar elkaar omzien, gastvrij zijn, inspirerende vieringen, aandacht voor kinderen en tieners en als vijfde: ontmoeting met God. Ik zie daar drie lijnen in: een horizontale lijn, een verticale lijn en de toekomst.

De horizontale lijn: omzien naar elkaar en gastvrijheid. Godsdienst is een sociaal gebeuren: ook al is geloof iets persoonlijks, je gelooft samen met anderen, je kunt niet zonder de steun van anderen geloven, je geloof is mede afhankelijk van het geloof van je omgeving; dat is één en van de andere kant vertaalt geloof zich in betrokkenheid, zeg maar naastenliefde naar anderen toe, diaconaal handelen. Dat gelovigen veel meer aan vrijwilligerswerk doen dan niet-gelovigen, is daar een uiting van.

Hier hebben kerken een punt: een van de problemen van onze tijd is de eenzaamheid. Zonder de ander, zonder iemand naast je verpieter je. Mensen vinden hoe dan ook gemeenschap, verbondenheid belangrijk. Ook in onze tijd, die in hoge mate gekenmerkt wordt door individualisering. En dan maakt het niet uit of je nu binnen of buiten de kerk staat. Onze respondenten wijzen er expliciet op dat ze het belangrijk vinden dat er aandacht is voor elkaar, betrokkenheid bij het wel en wee van de ander en dat men open staat voor de ander. Naar buitenstaanders toe zou het een aanknopingspunt kunnen zijn, want de behoefte aan verbondenheid geldt door alle tijden heen, zowel voor jong als voor oud.

Bijbels zou je kunnen zeggen: Jezus genas zieken. Een van de ziekten van onze tijd is 'eenzaamheid'. De mate waarin kerken erin slagen deze ziekte aan te pakken, tonen ze zich volgeling van Jezus Christus en kunnen ze van betekenis zijn voor de samenleving.

De tweede dimensie is de verticale: God, inspirerende vieringen. Voor wat protestanten betreft, kan daar de Bijbel aan worden toegevoegd, voor katholieken de sacramenten. Dat is de eigen kleur. Godsdiensten bestaan bij de gratie van een transcendente werkelijkheid, in ons geval: God, Jezus Christus. De apostel Paulus zegt kort en krachtig: dit is mijn boodschap: Jezus Christus en de hoop op het eeuwig leven (brief aan de Kolossenzen). Het gaat ergens over: zonder God of Jezus Christus hebben onze kerken geen bestaansrecht. Deze dimensie mag in het kerkelijk leven niet verwaarloosd worden.

Daar zit wel een probleem: in ons land is er steeds minder christelijk geloof, het ongeloof neemt toe, er is steeds meer 'niet zeker weten'. Als mensen het geloof pertinent afwijzen, kunnen kerken weinig doen; geloven is immers een vrije keuze. Paulus vertrok ook uit Athene: hij vond er geen gehoor. Kerken moeten het hebben van gelovigen en zoekers. Van die laatsten zijn er velen in onze tijd, want er is veel zinloosheid, er zijn veel problemen waar men tegenaan loopt, persoonlijk en maatschappelijk. De kerken staan voor de taak om het geloof van hun eigen gelovigen te stimuleren, te voeden en aansluiting te vinden bij het zoekgedrag van buitenstaanders.

Als je vraagt: wat zoeken mensen in een kerk, waarom zijn ze betrokken, dan is dat omdat de kerk hen op het spoor van God zet en vanwege de onderlinge verbondenheid: dat is wat kerken aan mensen bieden, wat mensen er hopen te vinden.

In de top-5 zat nog een derde lijn: aandacht voor kinderen en tieners. Voor de toekomst is het belangrijk dat het geloof wordt doorgegeven aan de volgende generatie. En hier doet zich een merkwaardig verschil voor tussen katholiek en protestant. Aandacht voor kinderen en tieners zit bij protestanten in de top-5, op plaats drie, bij katholieken veel lager: op plaats 7 van de 13. Hoe moet je dit interpreteren? Zijn katholieken minder op de toekomst gericht? Minder planmatig ingesteld? Meer afwachtend: laat Gods water maar over Gods akker vloeien? Het zal mijn tijd wel duren? Het zijn speculatieve vragen. Toch lijkt mij dit een punt te zijn waar katholieken veel meer aandacht aan zullen moeten besteden: zonder aanwas van nieuwe leden

wordt het voortbestaan problematisch. Men zal hoe dan ook planmatig, consistent, creatief moeten werken aan de overdracht van het geloof naar de jongere generatie.

Interessant zijn niet alleen de toppers, maar ook wat relatief gezien onderaan hangt: dat is het milieu/klimaat, een missionaire opstelling en creatieve vieringen. Wat hier verrassend is, is dat het vooral jongeren zijn die laag scoren op het milieu. Terwijl de milieuproblematiek toch vooral door jongeren gedragen wordt. Jongeren, zo zou je mogen veronderstellen, gaan voor het milieu naar milieubewegingen, niet naar de kerk. Het milieu is prima, maar niet de corebusiness van de kerk.

Er is niet alleen gevraagd wat men belangrijk vindt, wat men hoopt te vinden in zijn parochie of gemeente, maar ook in hoeverre die parochie of gemeente hieraan voldoet, in hoeverre zij daardoor gekenmerkt worden. In het algemeen kunnen dan twee dingen worden opgemerkt. Allereerst: de verwachtingen liggen hoger dan kerken waarmaken. Dat is een begrijpelijke, menselijke trek: het moet meer en beter. Er is weinig waarvan men zegt: 'het is genoeg'. Slechts twee zaken: protestanten vinden dat de Bijbel voldoende aan bod komt en katholieken de sacramenten. Maar voor het overige zou men méér willen.

Het tweede dat hier vermeldenswaard is, is dat de verschillen tussen verwachtingen en feitelijkheid bij katholieken groter, veel groter zijn dan bij protestanten. Katholieken missen in hun parochie meer dingen die ze toch belangrijk vinden. En het grootste verschil doet zich voor bij aandacht voor kinderen en tieners. Dat scoorde bij katholieken niet hoog, zo zagen we: plaats 7 van de 13. Maar desondanks vinden zedat hun parochie daar veel te weinig aandacht voor heeft. Men zou juist op dit gebied meer willen. En dat is een gunstig teken. De parochies doen te weinig voor kinderen en tieners, men zou méér willen; de kunst is om deze mensen die méér zouden willen, te mobiliseren om hier ook mee aan de slag te gaan. Er is een aanvoelen van nood; mijn advies: maak daar gebruik van en doe er wat aan.

Daarnaast zijn er twee terreinen waarvan zowel katholieken als protestanten vinden dat hun kerk achterblijft bij wat men verwacht of hoopt. En dat is allereerst: naar elkaar omzien. Men vindt dat belangrijk, ook in kerkelijk verband, maar men zou daar meer aandacht voor willen. Dit laat zien hoe groot de nood is aan gemeenschappelijkheid, aan verbondenheid. Ook hier weer: mensen zouden willen, aan de kerken de opdracht om daar iets van te maken en mensen daarvoor te mobiliseren. Hoog is de nood, maar arbeiders wellicht te weinig. Maar laat het er niet bij zitten. Grijp dit aan.

En het tweede punt is het missionaire aspect: heel verrassend. Het missionaire besef is niet groot, maar desondanks vindt men dat daar meer werk van zou moeten worden gemaakt. Aan de top van de kerken begint het missionaire besef door te dringen. Langzaamaan ook aan de basis. Het besef is er, nu nog de daad.

Zo laat dit onderzoek zien waarom mensen bij hun kerk betrokken zijn: dan gaat het om de inhoud: de Bijbel, de christelijke boodschap, de weg naar God aan de ene kant en aan de andere kant de behoefte aan verbondenheid, gemeenschap waar kerken aan kunnen bijdragen. En het laat zien waar wegen liggen tot verbetering/versterking: nóg meer aandacht voor het omgaan met elkaar, de onderlinge verbondenheid, maar ook een groter missionair elan en speciaal voor katholieken: kinderen en jongeren. Hier liggen kansen, grijp ze aan.

Ik heb gezegd.

dr. Theo Schepens,
17-01-2020, Catharijne Convent, Utrecht,
bij de start van de landelijke Actie Kerkbalans